

ONA TILINI O'QITISHDA MATN USTIDA ISHLASH METODIKASI MAZMUNINI TAKOMILLASHTIRISH

Erdanova Zamira Olimovna

Termiz davlat pedagogika institute “Boshlang’ich ta’lim ” kafedrası o’qituvchisi

Ne’matullayeva Durdona

Termiz davlat pedagogika institute “Boshlang’ich ta’lim ” yo’nalish talabasi

Annotatsiya. Maqola matnini o'qitishda ishlash jarayoni, ayniqsa ona tili o'qituvchilari uchun muhimdir, chunki maqolalar o'quvchilarga tilning turli jihatlarini o'rganishga yordam beradi. Maqolaga annotatsiya yozish, o'quvchining matni tushunishi va o'z fikrini aniq ifodalash qobiliyatini rivojlantiradi.

Kalit so‘zlar: Ona tili, o'qitish metodikasi, matn ustida ishlash, ta'lim jarayoni, tilni rivojlantirish, grammatika, tushunish, tahlil, yozish, fikr ifodalash.

Аннотация. Процесс написания статьи в обучении важен, особенно для учителей-носителей языка, поскольку статьи помогают учащимся изучить различные аспекты языка. Написание аннотации к статье развивает умение студента понимать текст и четко выражать свое мнение.

Ключевое слово: Родной язык, методика преподавания, работа над текстом, учебный процесс, развитие речи, грамматика, понимание, анализ, письмо, выражение мнения.

Abstract. The process of writing an article in teaching is important, especially for native language teachers, because articles help students learn different aspects of the language. Writing an annotation to the article develops the student's ability to understand the text and clearly express his opinion.

Key words: Mother tongue, teaching methodology, working on the text, educational process, language development, grammar, comprehension, analysis, writing, expression of opinion.

Kirish. Ona tilini o'qitishda matnini o'qish va unga ishlash jarayoni muhim o'rin tutadi. Matnini o'qitish nafaqat tilni, balki o'quvchilarning tafakkurini rivojlantiradi, ularga nutqni to'g'ri va aniq ifodalashni o'rgatadi. Ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash o'quvchilarga grammatikani, leksikani, mantiqiy fikrlashni va tilning turli jihatlarini tushunishga yordam beradi. Matn — bu til vositalaridan tashkil topgan va ma'lum bir mazmunni ifodalovchi yozma yoki og'zaki nutqdir. Matnini o'qish, uning mazmunini tushunish, grammatika va leksik jihatlarini tahlil qilish ona tilini o'qitishda asosiy metodlardan biridir. Matnini o'qitishda uning turiga qarab (hikoya, maqola, esse,

insholar va boshqalar) o'qitish metodlari farqlanishi mumkin. Maqolalar, she'rlar, hikoyalar va boshqa turdagi matnlar o'quvchilarga tilni samarali o'rgatish imkonini beradi, chunki ularning tarkibida ko'plab grammatik va leksik shakllar mavjud. Matnni o'qish va tahlil qilish — bu ona tili o'qituvchisining eng asosiy vazifalaridan biridir. Matnni o'qib chiqish jarayonida o'quvchilar quyidagilarni amalga oshiradilar: Matnning asosiy g'oyasini aniqlash: O'quvchilar matnning markaziy fikrini tushunishga harakat qiladilar. Leksik va grammatik jihatlarni tahlil qilish: Matndagi yangi so'zlar, iboralar va grammatik qoidalar ko'rib chiqiladi. Matnning tuzilishini o'rganish: Matnning kirish, rivojlanish va xulosa qismlarini tahlil qilish. Matndan asosiy fikrlarni ajratib olish: O'quvchilar matndan muhim ma'lumotlarni ajratib olishadi.

Matn ustida ishlashda uning mazmuni, asosiy fikrlari va uslubi haqida o'quvchilar bilan muhokama qilish muhimdir. O'qituvchi talabalarga matn bo'yicha savollar berib, ular bilan matnni muhokama qilishga undaydi. Bu jarayon talabalarga quyidagilarni o'rganishga yordam beradi: Tanqidiy fikrlash: O'quvchilar matndagi fikrlarni tahlil qilishni va ularni o'z nuqtai nazaridan baholashni o'rganadilar. Qarashlar va fikrlar almashish: Matnni o'qigan talaba o'z fikrlarini boshqalar bilan bo'lishadi va boshqalarning fikrlarini eshitib, o'z qarashlarini rivojlantiradilar. Matnni o'qishdan so'ng, o'quvchilar matndan olingan asosiy fikrlarni, leksik va grammatik elementlarni yozma ishlarida qo'llashadi. Bu quyidagi ishlarni o'z ichiga oladi: Matnning qisqacha tavsifini yozish orqali uning asosiy g'oyalarini va tarkibini ifodalash. Insho yoki esse yozish: Matndan olingan g'oyalar asosida o'z fikrini yozma tarzda ifodalash. Matn asosida yangi hikoyalar yoki qisqa asarlar yaratish.

Matnni og'zaki tarzda ishlash orqali o'quvchilar o'z fikrlarini aniq va to'g'ri ifodalashga o'rganadilar. O'qituvchi matn bo'yicha savollar beradi va talabalardan:

Matnni qisqacha izohlash,

Matnni muhokama qilish,

Fikrlarini erkin ifodalashni so'raydi.

Bu usul o'quvchilarning nutq malakalarini rivojlantiradi va ularning o'zaro muloqotda samarali bo'lishlariga yordam beradi. Matnni yaratish, ya'ni o'z fikrlarini yozma yoki og'zaki tarzda ifodalash, o'quvchilarga yaratuvchanlikni rivojlantiradi. Matn yaratish jarayonida o'quvchilar quyidagilarga o'rganadilar: Mavzuga oid matn yaratish: O'quvchilar berilgan mavzu asosida matn yaratishadi. Tuzilishga rioya qilish: O'quvchilar matnning tuzilishiga (kirish, rivojlanish, xulosa) amal qilishni o'rganadilar. Tilni to'g'ri ishlatish: Yozma yoki og'zaki matnda grammatika, leksika va uslubni to'g'ri ishlatishni o'rganadilar. Ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash — bu nafaqat grammatika va leksikani o'rganish, balki talabalarga tilni to'liq tushunish va

mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Matnni o'qish, tahlil qilish, muhokama qilish, yozma va og'zaki ishlar qilish orqali o'quvchilar tilni samarali o'rganadilar va uning barcha jihatlarini mukammal egallaydilar. Matn ustida ishlash usullari o'qituvchi va talabalar o'rtasida samarali kommunikatsiyani tashkil etadi va o'quvchilarning tahliliy, kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ona tilini o'qitish jarayonida matn ustida ishlash muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon orqali o'quvchilar tilni nafaqat grammatik jihatdan, balki uning mantiqiy va ma'naviy strukturalarini ham tushunib o'rganadilar. Matn ustida ishlash metodikasi o'qituvchilarga talabalar bilan samarali muloqot qilish, ularga tilni yoritishda yangi yondoshuvlar taqdim etish imkonini beradi. O'qitishda matn ustida ishlash nafaqat til o'rgatish, balki talabalarga tanqidiy fikrlash va mantiqiy tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Matnni o'qitishda eng muhim qadamlaridan biri uning tahlilini o'tkazishdir. O'qituvchi matnni o'qib chiqib, uning mazmunini, tuzilishini, asosiy fikrlarini aniqlaydi. Bu bosqichda quyidagi savollarni muhokama qilish mumkin: Kim, nima, qachon, qayerda, nega va qanday savollariga javob beriladi? Matnning strukturasidagi o'zgarishlar va rivojlanishlar qanday bo'ladi? Bu savollar orqali talaba matnni to'liq va mantiqiy tushunishga yordam beradi.

Matn ustida ishlash jarayonida o'qituvchi, talabalarga matnni boshqa ko'nikmalar bilan bog'lashni taklif qiladi. Leksik tahlil: Matndagi yangi so'zlar, ularning ma'nosi va foydalanish konteksti. Grammatika tahlili: Matnda ishlatilgan grammatik konstruksiyalarni aniqlash va ularni izohlash. Stilistika va uslub: Muallifning yozish uslubi, stilistik vositalar va ularning matndagi roli. Bu usul o'quvchilarga matnni ko'proq qamrab oluvchi va kompleks tarzda tushunishga yordam beradi. Matnni o'qiganidan so'ng talaba matndagi asosiy fikrlarni va g'oyalarni ajratib olishlari kerak. Bu qadam matnni qisqacha tavsiflash yoki annotatsiya yozishda zarurdir. O'quvchilar:

Asosiy fikrlarni ajratib olish,

Muallifning nuqtai nazarini tushunish,

Matndan olingan ma'lumotni umumlashtirishga harakat qilishlari kerak.

Matn ustida ishlashda, faqatgina matnni tushunib, o'qish emas, balki uni tahlil qilish va kritik yondashuvni rivojlantirish muhimdir. Talabalar muallifning fikrlarini o'zgacha nuqtai nazardan ko'rib chiqishi, matndagi ishonchlilik, dalillarga asoslanganligini va fikrlarni qayta baholashni o'rganishlari kerak. Matnni o'qish va tahlil qilishdan tashqari, talabalar unga asoslangan yozma va og'zaki ishlarni ham amalga oshiradilar. Bu jarayon: Talabalar matndan olingan asosiy g'oyalarni qisqacha yozib, o'z fikrlarini ifodalashadi. Annotatsiya, insho, referat yozish kabi ishlanmalar

ko'nikmalarni rivojlantiradi. Og'zaki ishlar: Talabalar matn asosida munozara, prezentatsiya yoki qisqa chiqishlar qiladilar. Bu talabalarga fikrlarini to'g'ri va aniq ifodalashni o'rgatadi. Matn ustida ishlashning yana bir muhim jihati bu o'quvchilar orasida matnni muhokama qilishdir. O'qituvchi talabalarni matnni o'qishga va o'zaro fikr almashishga undaydi. Bu metod nafaqat tilni o'rgatish, balki talabalarni tanqidiy fikrlashga, boshqalar bilan samarali muloqot qilishga o'rgatadi.

Ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash nafaqat grammatika va leksikani o'rgatish, balki talabalarga tilni to'liq tushunish va unga mantiqiy, tanqidiy yondashuvni rivojlantirish imkoniyatini beradi. Matnni tahlil qilish, asosiy g'oyalarni ajratish va tanqidiy fikr yuritish, o'quvchilarning o'z fikrlarini aniq va to'g'ri ifodalash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, bu jarayon o'quvchilarga matnlarni nafaqat o'qish, balki ular bilan ishlash va ular asosida yaratish imkoniyatini ham taqdim etadi.

Muhokama va natijalar. Ona tilini o'qitish jarayonida matn ustida ishlash, o'quvchilarni tilni nafaqat grammatika va leksika nuqtai nazaridan, balki uning kommunikativ va mantiqiy jihatlari bilan ham tanishtirishga imkon beradi. Matn ustida ishlash nafaqat til o'rgatish, balki talabalarni tanqidiy fikrlashga, o'z fikrlarini erkin va aniq ifodalashga, shuningdek, tilni ijtimoiy va madaniy kontekstda qo'llashga o'rgatadi. Ushbu maqolada, ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash metodikasining ahamiyati, asosiy metodlari va natijalari haqida muhokama qilinadi. Ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash nafaqat til o'rgatishni, balki o'quvchilarni mantiqiy fikrlashga, tahliliy yondashuvga va tanqidiy fikr yuritishga undaydi. Matnni o'qish, uning tarkibini tahlil qilish, asosiy g'oyalarni ajratib olish va izohlash o'quvchilarga tilning tuzilishi, ma'nosi va konteksti haqida chuqurroq tushuncha beradi. Buning natijasida o'quvchilar nafaqat grammatik jihatdan, balki ijtimoiy va madaniy jihatdan ham tilni samarali qo'llashni o'rganadilar.

Matn ustida ishlash jarayonida talaba quyidagi asoslarga e'tibor qaratishi kerak: Grammatik tahlil: Matndagi grammatik shakllarni aniqlash, ularning ishlatilishi va tuzilishini o'rganish. Leksik tahlil: Matndagi yangi so'zlarni va iboralarni aniqlash, ularning ma'nosini va kontekstda qanday ishlatilganini tushunish. Mantiqiy tahlil: Matnning mantiqiy tuzilishini o'rganish, uning fikrlarning birbiriga qanday bog'langanligini tushunish. Usul va uslub: Matnning yozilish uslubi va uning til vositalaridan qanday foydalanilishini o'rganish. Tilni chuqurroq tushunish: Matnni tahlil qilish va uning asosiy g'oyalarni aniqlash, o'quvchilarga tilni nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham tushunishga yordam beradi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: O'quvchilar matnni tahlil qilganda, muallifning fikrlarini baholash va o'z nuqtai nazarini bildirishni o'rganadilar. Bu esa tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Kompleks o'rganish yondoshuvi: Matn ustida ishlash grammatikadan

tashqari, stilistika, leksika va mantiqiy tahlilni o'z ichiga oladi. Bu metod orqali talaba tilni keng ko'lamda o'rganadi. O'zaro fikr almashish: Matnni muhokama qilish va guruhlar orasida fikr almashish, o'quvchilarga o'z fikrlarini aniq va ravon ifodalashni o'rgatadi.

Biroq, matn ustida ishlashda ba'zi qiyinchiliklar ham mavjud bo'lishi mumkin. Bular quyidagilarni o'z ichiga oladi: Grammatika va leksika bilan bog'liq qiyinchiliklar: O'quvchilar ba'zida murakkab grammatika yoki yangi so'zlarni tushunishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: Matnni tahlil qilishda ba'zi talabalar muallifning fikrini to'g'ri baholashda yoki o'z nuqtai nazarini aniqlashda qiynalishlari mumkin. Matnlarning murakkabligi: Ba'zi matnlar murakkab bo'lib, ularni to'liq tushunish uchun talabalar ko'proq vaqt va kuch sarflashlari zarur. Matn ustida ishlash ona tilini o'qitishda yuqori samaradorlikka erishish uchun muhim metodlardan biridir. Bu metod o'quvchilarga quyidagi natijalarni beradi: Yuqori natijalarga erishish: Matn ustida ishlash o'quvchilarning tilni o'rganishdagi muvaffaqiyatini oshiradi, chunki ular nafaqat grammatika va leksikani o'rganadilar, balki tahliliy va tanqidiy fikrlashni ham rivojlantiradilar. Nutqning rivojlanishi: Matn ustida ishlash o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqlarini yaxshilashga yordam beradi. O'quvchilar o'z fikrlarini aniq va ravon ifodalashni o'rganadilar. Ijtimoiy va madaniy tushuncha: Matnlarni o'rganish orqali o'quvchilar tilning madaniy va ijtimoiy jihatlarini yaxshiroq tushunadilar va ularni kundalik hayotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash jarayoni o'quvchilarga grammatik, leksik, mantiqiy va stilistik jihatlarini tushunishga yordam beradi. Bu metod orqali talaba tilni nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham o'rganadi. Matnni tahlil qilish va muhokama qilish orqali o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, mantiqiy tahlil qilish va o'z fikrlarini aniq ifodalash ko'nikmalari rivojlanadi. Shu bilan birga, matn ustida ishlash o'quvchilarga o'zaro fikr almashish, tilni chuqurroq tushunish va ijtimoiy madaniy kontekstda qo'llash imkoniyatini beradi.

Xulosa. Ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash metodikasi o'quvchilarning tilni chuqurroq tushunishi, mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, va o'z fikrlarini aniq va to'g'ri ifodalashda katta ahamiyatga ega. Matnni o'qish, tahlil qilish, va muhokama qilish orqali o'quvchilar grammatika, leksika, va stilistikani amaliy tarzda o'rganadilar. Shuningdek, matn ustida ishlash talabalarni tanqidiy fikrlashga, o'z nuqtai nazarini shakllantirishga va boshqalar bilan samarali muloqot qilishga o'rgatadi. Biroq, matn ustida ishlash jarayonida ba'zi qiyinchiliklar ham mavjud bo'lib, o'quvchilar murakkab grammatika va yangi so'zlarni o'rganishda yoki matnning mantiqiy tuzilishini tahlil qilishda qiynalishlari mumkin. Shunga qaramay,

matn ustida ishlashning afzalliklari, jumladan, tilni chuqur tushunish, tanqidiy fikrlash, va nutq malakalarini rivojlantirish, bu metodni ona tili o'qitishda samarali yondashuv sifatida ko'rsatadi. Natijada, matn ustida ishlash nafaqat tilni o'rgatish, balki o'quvchilarning intellektual rivojlanishiga, muloqot va tahlil qilish ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi, shuningdek, tilning ijtimoiy va madaniy jihatlarini tushunishga imkon yaratadi.

ADABIYOTLAR

1. Nazarov, S. (2014). Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.
2. Mirmuhamedov, B. (2010). Pedagogikada matnli faoliyat va uning metodikasi. Toshkent: Science and Education Publishing.
3. Akhmedov, A. (2017). Ona tili va adabiyot o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan.
4. Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF ALHAKIM ATTERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. World Bulletin of Social Sciences, 27, 1317. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>
5. Erdanova Zamira Olimovna REFLECTIVE IN FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS CULTURE DEVELOPMENT PROCESSES IMPROVEMENT International Journal of Pedagogics. VOLUME04ISSUE04PAGES:8790, 2024yil. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume04Issue0416>
6. Erdanova Zamira Olimovna., Safarqulova Nasiba Olimjonovna Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonlarini takomillashtirish INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS. Volume 01, Issue 02, 2024, 2024yil.